

INTEGRATIV TÆNKNING OG PSYKOLOGISK FORSKNINGSMETODIK

Jan Tønnesvang

Artiklen fremstiller en integrativ begrebsramme for forståelsen af fænomener (herunder psykiske) i verden. Med basis i en såkaldt holontænkning hævdes det, at ethvert fænomen dels har en inderside og en yderside og dels eksisterer i dets entalsmanifestation og dets flertalssammenhæng med andet. Pointen i forhold til en psykologisk forskningsmetodik er, at alle disse sider og manifestationer må tages i betragtning, hvis man vil forstå psykiske fænomener i deres fulde kompleksitet uden at lave uhensigtsmæssige reduktioner af disse.

Den akademiske altnuligmand Ken Wilber har i de senere år udviklet en integrativ begrebsramme for forståelsen af fænomener i verden. Begrebsrammen er både original og perspektivrig. På den ene side er den enkel at forstå og overskue, og på den anden side har den en spændvidde, der gør det muligt at rumme stor kompleksitet. I USA har man taget konsekvensen af Wilbers tænkning og på grundlag af denne oprettet et Integrativt Institut (www.integralinstitute.org), hvor man bestræber sig på at videreudvikle og anvendeliggøre den integrative tænkning inden for så forskellige områder som politik, forretningsliv, organisationer, jura, medicin og psykologi. I nærværende sammenhæng er det begrebsrammens anvendelse som grundmodel for forståelsen af psykologisk forskning, der er på programmet. Som afsæt for dette skal der først siges lidt om begrebsrammens principielle logik.

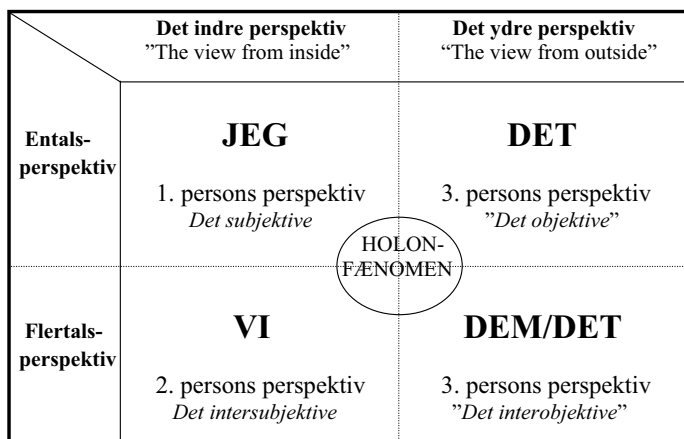
Den integrative begrebsramme

Til grund for den integrative begrebsramme ligger en såkaldt holontænkning, hvormed menes, at fænomener må forstås som holoner, der hver for sig er en helhed i sig selv, men samtidig er del af en større helhed. Således vil atomer både bestå i sig selv og være del af molekyler, som tilsvarende både består i sig selv og er del af celler, som samtidig både består i sig selv og er del af organer, som samtidig både består i sig selv og er del af organismer, som samtidig både består af sig selv og er del af øko-nicher, samfund osv. Ifølge Wilber er materielle forekomster indflettet i holon-

sammenhænge, således at en fuld forståelse af det enkelte fænomen altid vil kræve, at man både søger at forstå det i sin karakteristiske egenart og i sine forbindelser til de større helheder, det er en del af. Intet består i sig selv, men altid også i dets forbindelser med andet. Og intet kan forstås i dets forbindelser med andet uden også at blive forstået i dets egen egenart. Som der også er tradition for at fremhæve i dansk almenpsykologi må psykiske fænomener grundlæggende forstås i deres samtidige sammenhæng med og adskilthed fra hinanden (Engelsted, 1989).

Med basis i denne holontænkning hævder Wilber så, at alting dels har en inderside og en yderside og dels eksisterer i dets entalsmanifestation og dets flertalssammenhæng. Og pointen er, at alle disse sider og manifestationer må tages i betragtning, hvis man vil forstå fænomener i verden uden at lave ontologiske reduktioner af disses kompleksitet. Ja ikke blot må siderne og manifestationerne tages i betragtning, de må forstås i deres rette forbindelser med hinanden. For at fastholde dette synspunkt opstiller Wilber så en grundmodel, der krydser holoners inderside og yderside med deres entals- og flertalsmanifestationer. Grundmodellen rummer med disse krydsninger fire kvadranter og tager sig ud som vist i figur 1. Modellens indre linjer er stiplede for at understrege, at der ikke er tale om skodder – men forbindelser – mellem de enkelte kvadranter.

Figur 1. De fire kvadranter

Ud over at bestå i deres umiddelbare horisontale forbindelser med andet og andre, indgår holoner i vertikale forbindelser i de større sammenhænge, som de er en del af og organiseres i. En celle, der indgår og fungerer i et organs måde at fungere på, er et eksempel på en sådan vertikal forbindelse. Holontænkningens altings-forbindelses-forståelse betyder således ikke, at alting indgår i vilkårlige relationer, som det hævdes i visse former for holis-

metænkning. Wilber argumenterer skarpt imod sådanne vilkårlige holisme-forståelser, idet de taber den centrale kendsgerning på gulvet, at holoner er hierarkisk organiserede på den måde, at overordnede holoner transcenderer og inkluderer lavere holoner. For at understrege, at der ikke er tale om enstrengede, men om inkluderende hierarkier, taler Wilber om, at hierarkier er holarkiske, forstået på den måde, at det enkelte hierarki både er noget i sig selv, men samtidig også indgår som komponent i andre hierarkiske organiseringer; på samme måde som det enkelte holon er en helhed for sig selv, men også er en del af en større helhed. I og med de holarkiske dannelser skabes der strukturer i verden, der både kan og vil forandres over tid, men som ikke af den grund er blot relative og vilkårlige på et givet tidspunkt. Selve princippet i dannelsen af sådanne holarkier – og dermed i dannelsen af strukturer – er ikke menneskelige konstruktioner. Tværtimod er det holarkiske princip forudsætning for, at sociale og individuelle konstruktioner overhovedet kan skabes og have en vis stabilitet. For at understrege den dynamiske karakter af strukturer i verden, kalder Wilber (inspireret af Sheldrake) disse for morfogenetiske felter, hvormed menes sandsynlighedsfelter, inden for hvilke, man kan forvente, at noget bestemt vil forekomme, men ikke med 100% sikkerhed kan forudsige, at dette vil ske. I psykologien vil man parallelt til sådanne morfogenetiske felter tale om organiseringsmønstre.

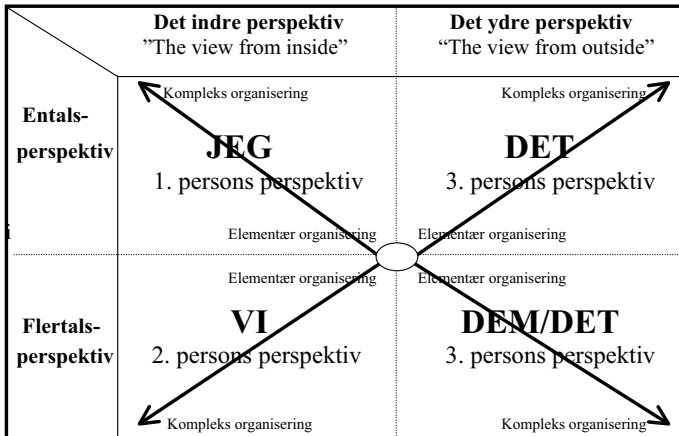
At overordnede holoner transcenderer de lavere vil sige, at de er mere komplekse og fungerer på et højere kompleksitetsniveau end de lavere. At de højere niveauer så samtidig inkluderer de lavere, vil sige, at de lavere holoner netop ikke forsvinder ved at blive inkluderet i de højere, men blot fungerer på en anden måde, når de er del af den større komplekse sammenhæng. Illustreret med forholdet mellem celler og organ forholder det sig jo ikke sådan, at de celler, der indgår i et organ, forsvinder ved at være en del af organet. Men under normale omstændigheder fungerer cellerne i overensstemmelse med organets overordnede styringsprincipper. I tilfælde af cancer fungerer visse celler ude af takt med organets overordnede styring, men i så fald er der netop tale om patologi, og hvis ikke organet genvinder styringen over de enkelte celler, går det til grunde.

Da holoner på et højere niveau end lavere både transcenderer og inkluderer de lavere holoner, kan udvikling forstås på den måde, at et holon på et højere niveau besidder de egenskaber, som det inkluderede holon besidder for sig selv, men samtidig også – qua transcendensen – besidder flere og andre egenskaber end det lavere holon. Overført på en psykologisk tænkning betyder dette, at der er forekommet en udvikling, når man har overskredet et tidligere funktionsniveau og fungerer på et mere komplekst niveau, og hvor denne overskridelse netop *ikke* har medført, at man har dissocieret dele af det lavere funktionsniveau, men har integreret disse i det højere funktionsniveau. En sådan forståelse af udvikling er på ingen måde fremmed for en almindelig psykologisk tænkning. I varierede former finder man den fx i Piagets kognitive stadielære, i Batson et al.'s (1993) forståelse af

kreative og religiøse udviklingsprocesser som beroende på forøget kognitiv kompleksitet, i såkaldte anden ordens forandringer inden for systemteori (Watzlawick et al., 1974) og i forståelsen af kompleks selvorganisering i en organisationsdynamisk niveautænkning som Bertelsens (2000).

I forhold til den integrative begrebsramme i figur 1 er det Wilbers pointe, at der findes holon-hierarkier (ret beset holarkier) i alle fire kvadranter, og at en fuldgyltig forståelse af en given holon (herunder et psykisk fænomen) må inkludere betragtninger af forskellige udviklingsniveauer i alle kvadranterne. Skal figur 1 anvendes som forskningsstrategisk grundmodel, må den derfor suppleres med en niveautænkning, hvorved den vil tage sig ud som vist i figur 2, hvor de diagonale linjer skal illustrere de niveaumæssige udviklinger i de enkelte kvadranter. Egentlig burde de diagonale linjer være fremstillet som spiraler, da man hermed ville vise, at udvikling fra lavere til højere niveauer i sig selv er en kompleks og dynamisk proces. Dette er undladt af hensyn til overskuelighed.

Figur 2. Alle kvadranter og alle niveauer

Hvor modellen i figur 1 viser, at der findes fire kvadranter, så viser modellen i figur 2, at der i hver af disse kvadranter forekommer udvikling ved at noget nyt opstår ved at det allerede eksisterende transcenderes og inkluderes i det heraf opståede (emergerede) højere funktionsniveau. Udviklingen i hver af de fire kvadranter vil således gå fra elementære til trinvis mere komplekse organiseringer. Fra en psykologisk vinkel vil man særligt hæfte sig ved, at kvadrantens venstre side vedrører de kvalitative fænomenologiske og hermeneutiske sider af menneskelivet, mens den højre side vedrører kvantificerbare biologiske, adfærdsmæssige og institutionelt betingede betingelser for menneskelige praksisser.

- I øverste venstre kvadrant drejer det sig bl.a. om udviklingen i individets fænomenologiske univers, som dette tager sig ud fra individets (førstepersons)perspektiv, dvs. i dets kognitive, emotive, konative, moralske og i det hele taget bevidsthedsmæssige udviklingslinjer fra de meste elementære niveauer mod trinvist mere komplekse organiseringer.
- I øverste højre kvadrant drejer det sig bl.a. om organismers biologiske udvikling og adfærdsmanifestationer samt – for menneskets vedkommende – fænomener som personlighedstræk og temperament m.m., som kan måles objektivt. Endvidere drejer det sig særligt om hjernens evolutionært udviklede egenart fra reptilhjerne og pattedyrhjerne til den højere primathjerne og væksten i neocortex hos mennesker.
- I nederste venstre kvadrant drejer det sig bl.a. om kulturel udvikling fra præmodernitet, over modernitet og postmodernitet frem mod – hvad Wilber kalder – integral holisme. Til denne kvadrant hører altså kulturbetingede værdi-, menings- og moralbaserede fortolkningsrammer og sproglig semantik.
- I nederste højre kvadrant drejer det sig bl.a. om udvikling af forskellige institutionsformer som følge af forandrede produktionsformer fra jægersamfund over agersamfund til industri- og senest informationsteknologiske samfund. I denne kvadrant finder man således også de sociale systemers såkaldte hardwarebetingelser (institutionsopdelinger, funktionsprocedurer og hierarkier, lovgivning m.m.) for menneskers sociale handling og interaktion.

Retter vi med nærværende artikels psykologiske interesse blikket mod øvre venstre kvadrant, så er det altså særligt i dette felt, man vil være optaget af studiet af den menneskelige bevidsthed, som denne tager sig ud fra individets perspektiv, dvs. i et førstepersonsperspektiv. Skal man udforske bevidstheden i dens ontologiske kompleksitet, vil det imidlertid med den integrative begrebsramme kræve, at man inkluderer de øvrige kvadranter på den måde, at man også vil interessere sig for de individuelle neurologiske betingelser for bevidstheden (den øvre højre kvadrant), at man også vil interessere sig for de kulturhistoriske og sprogligt-semantiske bevidsthedsbetingelser (nedre venstre kvadrant), og at man også vil interessere sig for samfundsinstitutionelle og produktionsmæssige samt sprogligt-syntaktiske betingelser for bevidsthed (nedre højre kvadrant). Metodisk behøver man dog ikke have alle disse dimensioner inde i billedet i en afgrænset forskningsbestræbelse. Når man forsker i en bestemt genstand, er det både legalt og nødvendigt at lave metodiske reduktioner. Blot er det væsentligt, at man ikke forveksler sådanne metodiske reduktioner med en ontologisk reduktionisme, og på dette grundlag mener, at de andre forhold er uden betydning (dette uddybes fx hos Bertelsen, 2000). Tilsvarende gælder det for professionspraktikeren, at han i sit arbejde med individuelle klienter må være reflektivt opmærksom på, hvorledes et arbejde med en individuel klients individuelle fænomeno-

logi hverken er uafhængig eller upåvirket af klientens (neuro)biologi, den kulturelle kontekst, som både klient og professionspraktiker befinder sig i, og de sociale og arbejdsmæssige systembetingelser, som både den psykologiske disciplin, professionspraktikeren og klienten (både inden for og uden for deres aktuelle mødesituation) fungerer i forhold til. Således tager den integrative begrebsramme i selve sin grundstruktur højde for den kritik, der på det seneste er rettet mod den kliniske psykologi for ikke i tilstrækkelig grad at være opmærksom på sig selv som en kulturel praksis (fx Jørgensen, 2002). Men ud over denne kulturelle (og samfundsmæssige) side af sagen insisterer den også på, at individers biologiske og neurobiologiske konstitution må tages med i betragtning. Arbejder man integrativt, har man alle kvadranter i baggrundsbevidstheden, når man metodisk afgrænser sig til fortrinsvist at arbejde i en af kvadranterne.

Ud over at de forhold, der befinder sig i de andre kvadranter, vil have betydning for forståelsen af et fænomen i den enkelte kvadrant, fremhæver Wilber, at man også inden for den enkelte kvadrant må være opmærksom på de forskellige udviklingslinjer, der findes i dette, og hvorledes disse både er udviklet hver for sig og indbyrdes er relateret til hinanden. I øverste venstre kvadrant findes der således forskellige udviklingslinjer, som kan befinde sig på forskellige niveauer. Bl.a. vil der kunne forekomme en kompleks organisering i den kognitive udviklingslinje sammen med en mindre kompleks organiseret emotionel eller moralsk udviklingslinje. Dette vil bl.a. have som konsekvens, at man kan være kognitivt avanceret samtidig med, at man befinder sig på et elementært emotionelt eller moralsk organiseringsniveau. Hvilket næppe kan overraske den kliniske psykolog, der arbejder med personlighedsforstyrrelser m.m., men for Wilber understreger vigtigheden af ikke blot at holde alle kvadranter og alle niveauer men også alle udviklingslinjer i de enkelte kvadranter for øje i en integrativ forsknings- og professionsssammenhæng. Den integrative begrebsramme lægger m.a.o. op til, at man i sin forsknings- og professionsvirksomhed tager højde for alle kvadranter, alle niveauer og alle udviklingslinjer. Med Wilbers ord: »all quadrants, all levels, all lines«.

Når jeg i det følgende vil anvende den integrative begrebsramme som grundlag for at gøre nogle forskningsmetodiske overvejelser i forhold til den psykologiske forskning, vil jeg begrænse mig til at tage de fire kvadranter i betragtning. Spørgsmålet om forskellige niveauer og udviklingslinjer i de enkelte kvadranter lades for overskuelighedens skyld ude af betragtning. Men det må huskes, at de hører til en fulgyldig integrativ tænkning. Til den psykologisk interesserede læser kan det i øvrigt oplyses, at blandt Wilbers omfattende arbejder er det værket *Integral Psychology* (2000), der mest eksplicit vedrører psykologi. (Hans samlede værker består så vidt af 8 bind + flere hundrede endnu ikke publicerede sider af hans Kosmostrilogi på netsiden: <http://wilber.shambhala.com/index.cfm/>).

Psykologisk forskningsmetodik

Et af de omdiskuterede spørgsmål i den humanpsykologiske videnskab er, hvorvidt denne alene skal baseres på kvantitativ forskningsmetodik, eller om kvalitativ forskningsmetodik med samme ret kan siges at være videnskabelig. Med den integrative begrebsramme er svaret enkelt. Der må naturligvis være tale om et både/og, hvis målet er at forstå og forklare sin forskningsgenstand: mennesket i dets omverdensforbindelser. At favorisere den ene metodik på den andens bekostning vil være udtryk for en uhenigtsmæssig reduktionisme, der afskærer den psykologiske forskning fra at forstå væsentlige forhold af betydning for den genstand, man søger at udforske. Man har i så fald omdøbt psykologi fra at være en genstandslære til at være en metodelære og dermed forvekslet målet med midlet.

Tages den integrative begrebsramme til efterretning, vil man se, at der er en klar forskel på, hvilke former for forskningsindsigt man tendentielt vil nå frem til i hver af de enkelte kvadranter. Og samtidig vil man se, at hver af disse forskningsindsigter er nødvendige i bestræbelsen på at forstå, hvad det *rent faktisk* vil sige at være et (eller flere) menneske(r), der med en bestemt biologisk konstitution søger at realisere sin (deres) eksistens i forbundethed med andre under bestemte kulturelle forhold og i samfundsinstitutionelt betingede arenaer. Dette er illustreret i figur 3.

Figur 3. Forskningsbaseret psykologisk viden i en integrativ begrebsramme

Tendenser i erhvervelsen af Forskningsindsigt

	Det indre perspektiv "The view from inside"	Det ydre perspektiv "The view from outside"
Entals- perspektiv	<p>JEG</p> <p>Bevæggrunde og intentioner Personlighedsorganisation & meningsoplevelse Bevidsthedsniveauer</p>	<p>DET</p> <p>Dét, der kommer til udtryk og kan måles/observeres Neurobiologiske forhold Personlighedstræk mm.</p>
Flertals- perspektiv	<p>VI</p> <p>Bevæggrunde til og mening med dét, der sker, oplevet af deltagerne og forstået som gruppeorganisation & -kultur</p>	<p>DEM/DET</p> <p>Dét der sker som følge af x... - og kan observeres. Sociale/institutionelle systemer i deres materielle beskaffenhed</p>

Tilsvarende vil det være med forskellige former for forskningsmetodik, at man vil kunne erhverve viden om de forskellige forhold i de forskellige kvadranter. Særligt i den henseende er det vigtigt, at man netop lader genstanden for sin forskningsbestræbelse være styrende for, hvilke metoder man vil anvende.

Vil man fx forstå, hvad der i virkeligheden gik for sig, da Milgram lavede sine lydighedsforsøg og i en bestemt social situation fik forsøgsdeltagere til at give andre mennesker stød – for nogles vedkommende i livsfarlig dosis – er det ikke nok at konstatere i den nedre højre kvadrant, hvor mange deltager der gav hvor meget stød som følge af forsøgsdesignets socialinstitutionelle karakter og forsøgslederens autoritative påbud om, at »forsøget kræver, at du fortsætter«. Vil man forstå, hvad der skete, må man også undersøge forholdene i de venstre kvadranter, hvor det ikke er konstaterede talværdier, der tæller, men bevæggrunde og meningsoplevelse i såvel individuel, subjektiv forstand (øverste venstre kvadrant) som interpersonel og intersubjektiv forstand (nederste venstre kvadrant). Endvidere er det ikke utænkeligt, at eksempelvis den enkelte forsøgsdeltagers personlighedstræk og konstitutionelle stimulationsniveau (i øverste højre kvadrant) kan være en betydende faktor for, hvorvidt han eller hun gav mere eller mindre stød. Til udforskning af disse forskellige sider af lydighedsforsøgets sag, har man ganske enkelt brug for at anvende forskellige forskningsmetoder, hvor det i forhold til de højre kvadranter fortrinsvist vil være eksperimentelle og kvantitative metoder, der vil være de korrekte, mens man i forhold til de venstre kvadranter må benytte sig af kvalitative, hermeneutiske og fænomenologiske metodikker, hvis man vil vide noget om sagen. Sagen er nemlig den, at alt det, der hører til kvadranternes venstre side, ikke forsvinder af, at man med en hardcore kvantitativ tilgang ikke vil vide af deres betydning. Og tilsvarende forsvinder sådan noget som personlighedstræk, biologisk konstitution og samfundsinstitutionel hardware ikke af, at man føler sig bedre tilpas i en mere kvalitativt orienteret humanistisk eller kulturelpsykologisk forskningssammenhæng. Man løser som bekendt ikke problemer ved at eliminere dem.

Til illustration af, hvilke forskningsmetoder der tendentielt vil være optimale at anvende i hver af de fire kvadranter, kan man opstille en model som vist i figur 4. Jeg skal gøre opmærksom på, at når jeg skriver tendentielt, så er det med henblik på at lave en model, der kan fungere som oplæg til en *generel orienteringsramme* for forståelsen af psykologisk forskning: hvad man forsker i, med hvilket sigte, hvor, hvornår og med hvilken form for metode. Modellen sigter således mod at sige noget om, hvad de enkelte forskningsmetoder typisk vil egne sig bedst til, og ikke hvordan de undtagelsesvist og med den enkelte forskers kreative brug kan overskride de enkelte kvadrantfelter. Og så sender den selvfølgelig også det signal, at den bedste forskning, er den forskning, der har blik for alle kvadranter. Det

